

SZÍNHÁZ

Katona Eszter

2016. 08. 04.

LORCA DRÁMÁI A MAGYAR SZÍNHÁZAKBAN

Könyvismertető az *Así que pasen sesenta años. Los dramas de Federico García Lorca en los teatros húngaros, 1955-2015* című kötetről

Federico García Lorca drámái a Bernarda Alba háza 1955-ös bemutatója óta hat évtizede vannak jelen a magyar színházakban. Ez a hatvan év, valamint a spanyol költő-drámaíró halálának (1936) nyolcvanadik évfordulója adja az aktualitását az Huelvai Egyetem kiadójánál hamarosan megjelenő monográfiának, melynek fő célkitűzése a Lorca-drámák magyarországi recepciójának a kritikák tükrében történő bemutatása.

García Lorca az 1936-ban kirobbant spanyol polgárháború első áldozataként vesztette életét, majd az 1939-ben intézményesült Franco-diktatúra durva cenzúrája évtizedekig tiltólistára helyezte az írásait Spanyolországban. A műfordításoknak köszönhetően azonban az Ibériai-félsziget határain túlra eljuthattak a művei, így Magyarországra is. Hazánkban az akkori politikai konstelláció kedvezett a mártírköltő-mítosz terjesztéséhez, s ahogy Nagy László is megállapította a *Nincs bocsánat* című írásában: „Lorcát a halál emelte látószögünkbe mint fekete szenzációt”. García Lorca kitűnő magyar tolmácsolója azonban azt is jól látta, hogy a spanyol költőt „nem a mártírság tette naggyá, hanem a mű: objektív esztétikai tény”[1].

Az első szórványos García Lorca-fordításokat – egy-egy versfordítását a *Szerelmes versek* (Szukits, 1941), majd a *Lyra Hispánica* (Grünmann, 1944) antológiában adták ki, így már a negyvenes évek elején megismerhették a költészet iránt érdeklődő magyar olvasók. 1947-ben pedig két kiadó (Lux, Cserépfalvi) is megjelentette García Lorca legismertebb verseskötetét, a *Cigány románcokat*[2] Gyertyán Ervin és András László fordításában. Ennek ellenére a kötet Nagy László sokak által méltán szuperlatívuszokban emlegetett újrafordításáig (mely az 1963-as kiadású *Federico García Lorca válogatott művei* kötetben jelent meg először) nem kapott nagyobb visszhangot a magyar olvasók előtt. Jóllehet az 1967-es, két kötetes

García Lorca *Összes művei* (Helikon) a címevel ellentétben a szerző nem minden művének a magyar fordítását tartalmazza[3], mégis a költő, dráma- és prózaíró Lorcával ismertette meg a hazai közönséget, s a korszak nagyszabású fordítói vállalkozása is volt, hiszen huszonhárom jeles műfordítónk vett részt a munkában. 1947-től napjainkig huszonkét kötetben, értékes elő- és utószókkal (többek között András László, Benyhe János, Tolnai Gábor írásai) jelentek meg magyarul García Lora művei (az utolsó publikáció 2006-ban), azonban kétségtelen, hogy a drámaíró García Lorca nem a könyv lapjairól, hanem a színpadról szólította és fogta meg a magyar nézőket.

A kötet a drámák magyarországi bemutatójának kronológiáját követi: az említett 1955-ös **Bernarda Alba háza** (Rendező: Marton Endre, Katona József Színház) után 1957-ben a **Vérnásznak** (Rendező: Marton Endre, Nemzeti Színház), 1959-ben **A csodálatos vargánénak**, 1960-ban pedig a **Don Perlimplín és Belisa szerelme a kertben** című erotikus hallelujának (Rendező: Vass Károly, Gárdonyi Géza Színház, Eger) tapsolhatott a közönség, majd 1962-ben a **Mariana Pineda** (rendező: Vadász Ilona, Katona József Színház) okozta csalódás után a harmadik nagy Lorca-dráma, a **Yerma** is bemutatásra került (rendező: Dobai Vilmos, Universitas Együttes). Ez utóbbinak az átütő sikert Psota Irén címszereplése hozta meg 1965-ben, Vámos László rendezésében (Madách Színház). 1964-ben a granadai kispolgárság elé görbe tükröt tartó **Doña Rosita avagy a virágnyelv** (rendező: Félix László, Ódry Színpad) a **Mariana Pineda**hoz hasonlóan szintén nem aratott osztatlan sikert a nagy drámák árnyékában. Lorca kisebb művei a főiskolások figyelmét keltették fel elsősorban, s így vizsgaelőadásként többször is bemutatták az Ódry Színpadon például a **Don Cristóbal és Doña Rosita tragikomédiáját** (rendezők: Selymes Judit [1962], Novák Eszter [1993]) vagy a már említett **Don Perlimplint** is (rendezők: Kapás Dezső [1962], Illés István [1972], Gali László [1976], Puskás Tamás [1985], Bodnár Zoltán [1999]). A **Don Cristóbal** inkább amatőr társulatok műsorára került fel, először 1966-ban (rendező: Bodnár Sándor, Vasas Művészegyüttes).

García Lorca által bemutatathatlan (vagy homok alatti) színházként aposztrofált művek kevés előadásszámmal büszkélkedhetnek csak, mondhatni, igazi ritkaságok a színházak repertoárjain. Ide tartozik az **Öt év múlva**, a **Címtelen színdarab** és **A közönség**. Az előbbi hazánkban egyszeri bemutatót élt meg (2008, rendező: Tompa Ádám, Spidronműhely), míg az utóbbi kettő egy madridi társulat (Teatro de la Abadía) vendégjátékaként került színre eredeti nyelven (*Comedia sin título*, 2006, Budapesti Tavasz Fesztivál, rendező: Luis Miguel Cintra; *El público*, 2016, MITEM, rendező: Álex Rigola).

A felsorolásból nem hiányozhat García Lorca első színpadi műve sem, az 1920-ban botrányt keltő rovar-dráma, **A halálthozó pillangó**, melyet 1999-ben láthatott először a magyar publikum (rendező: Csontos Róbert, Pinceszínház).

Közönségünk szerencsés helyzetben van tehát, hiszen García Lorca összes színpadi művét bemutatták már hazánkban és csupán kettőt – a *Címtelen színdarab* és *A közönség* – nem láthattunk eddig magyar nyelvű előadás keretében. Ezért is időszerű a magyar recepció áttekintése, melyre a monográfia vállalkozik.

A könyvben statisztikai táblázatok foglalják össze a bemutatók számát, dátumát és rendezőit, de a száraz adatokon túl több emlékezetes Lorca-előadás is részletes elemzést kap: a **Bernarda Alba háza** tizenöt előadását (Marton Endre [1955], Patkós György és Selkánszky Endre [1956], Szécsi Ferenc [1963], Alfred Radok [1968], Nyilassy Judit [1968], Várkonyi Zoltán [1976], Horváth Jenő [1976], Gali László [1978], Lázár Kati [1985], Schilling Árpád [2000], Galgóczy Judit [2005], Csiszár Imre [2006], Radoslav Milenkovic [2008], Csurulya Csongor [2009], Béres László [2015]), a **Vérnász** hét előadását (Marton Endre [1957], Udvaros Béla [1981], Novák Eszter [1996], Lendvai Zoltán [2000], Forgács Péter [2001], Rusznyák Gábor [2008], Horgas Ádám [2013], s a **Yerma** szintén hét bemutatóját (Dobai Vilmos [1962], Vámos László [1965], Illés István [1974], Valló Péter [1975], Csiszár Imre [1994], Csurulya Csongor [2008], Rába Roland [2015]) vizsgálja a szerző. A kevésbé ismert színdarabok közül **A csodálatos vargáné** négy rendezése (Vadász Ilona [1959], Vass Károly [1960], Hortobágyi Margit [1973], Berek Katalin [1980, 1986], a **Don Perlimplín** három bemutatója (Vass Károly [1960], Bodnár Zoltán [1999], Keszég László [2013]) került be az elemzések közé. A kisebb színművek egy-egy bemutatója szintén szerepel a tartalomjegyzékben.

A monográfia nemcsak a hagyományos prózaszínházi előadásokat térképezi fel, hanem a Lorca-drámák ihlette, érdekes adaptációkat is. Jelentős opera (Szokolay Sándor, Vajda János) és musicalfeldolgozások (John LaChiusa), tánc- és mozgásszínházi (Markó Iván, Barta Dóra, Gold Bea), valamint báb- és kísérleti színházi (Tengely Gábor, Varga Ibolya) adaptációk is említést és rövid elemzést kapnak, hiszen a Lorca-kép magyarországi formálódásához ezek az előadások is hozzájárultak, hozzájárulnak.

Az első bemutató óta eltelt hatvan év alatt többször is újrarendelték a drámákat egy-egy adott bemutatóhoz, hiszen a színpadi nyelv mindig megkívánja a beszélt nyelvhez való igazodást. A régi drámafordítások leporolása nem ritkán heves vitákat vált ki a kritikusok között[4], García Lorca újrarendeléseinek kapcsán azonban általában méltató és az aktualizálás időszerűségét elfogadó kritikákkal találkozunk.

A drámaíró Federico García Lorcáról alkotott hazai imázs sokat változott 1955 óta. Az 50-es, 60-as években a nép költőjeként, a mártír drámaíróként tekintettek alakjára, így az interpretációkra is a baloldali eszmeiség nyomta rá a bélyegét. Egészen a 70-es, 80-as évekig kellett várni, hogy ez a politikai-ideológiai konnotáció elhalványuljon, és hogy rendezőink is a darabokban fellelhető egyetemes és emberi üzenetekre irányítsák a nézők figyelmét. A spanyolos *couleur locale* és a magyar színjátszás hagyományaihoz igazodó realista látásmód a 80-as évektől kezdett háttérbe szorulni, hogy újító és kísérletező rendezői koncepcióknak adjon teret és lehetőséget egy-egy Lorca-mű. Az ezredforduló óta pedig ugrásszerűen megnőtt az

egymástól nagyon eltérő adaptációk száma (az operától kezdve a mozgásszínházon át egészen a bábszínházig), s ez jelzi, hogy García Lorca már nem egy érinthetetlen, hanem egy modern klasszikus. Ezt az átalakulási folyamatot is bemutatják a könyvben található elemzések.

A szerző elsődleges forrásai az előadások voltak – amikor archív felvételek a rendelkezésére álltak –, illetve a folyóiratok és napilapok színikritikái. Az elemzéseket gazdag képi anyag (előadásfotók, színpadi tervek, plakátok) egészítik ki, melyhez többek között az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, valamint az Magyar Távirati Iroda fotótárának archív anyagai nyújtottak segítséget.

A monográfia címe némi magyarázatot igényel: az *Así que pasen sesenta años* spanyol cím ugyanis az ***Así que pasen cinco años*** (Öt év múlva) García Lorca-dráma címének parafrázisával született meg az időhatározó módosításával, így utalva a magyar recepció hatvan esztendejére.

A szerző – aki jelen cikk szerzője is egyben – 2008 óta foglalkozik a hazai Lorca-recepcióval, magyar és spanyol nyelven jelentek meg hazai és külföldi folyóiratokban publikáció, 2016-ban *„Rejtőző medrű bánat”*. *Federico García Lorca világa* címmel a JGYF Kiadó adja ki az andalúz művész életét és munkásságát bemutató hiánypótló – García Lorca ismertsége ellenére ugyanis Tolnai Gábor 1968-as kötete óta nem jelent meg magyarul könyv a költőről – monográfiáját.

A magyarországi García Lorca-recepciót elemző könyv az Huelvai Egyetem kiadójánál fog megjelenni, ahol korábban a Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszék és az Huelvai Egyetemen 2010-ben alapított Magyar Tanulmányok Központ (Centro de Estudios Húngaros) közös munkája eredményeképp már két kötet is napvilágot látott: az egyik a magyar-spanyol kulturális kapcsolatok kutatását tárja a spanyol olvasók elé (*Encrucijadas*, 2013) a másik pedig egy verseskötet (*Az én szívem - Mi corazón*, 2015), mely Petri György, Bella István és Nagy László költeményeinek magyar eredetijét, valamint spanyol, katalán és portugál műfordítását adja közre. A García Lorca drámáinak hazai recepcióját bemutató monográfia, mely várhatóan 2016 őszén jelenik majd meg, a két egyetem közötti gyümölcsöző együttműködés újabb állomása lesz.

[1] Nagy László, *Adok nektek aranyvesszőt*, Budapest, Holnap Kiadó, 2011, 110.

[2] Az első két kiadás még különírta a kötet címének a fordítását, Nagy László újrafordítása óta azonban már egy szóban írva olvashatjuk: *Cigányrománok*.

[3] Ugyanis voltak olyan kéziratok, amelyek évekkel, évtizedekkel később kerültek csak elő. Az 1967-es Összes művei ezen hiányosságát azonban pótolta a 80-as évek műfordításai: 1981-ben *A közönség. Címtelen színdarab* (Helikon), majd 1988-ban *A sötét szerelem szonettjei* (Európa) című kötet is napvilágot látott, mindkettő András László fordításában.

[4] Gondoljunk csak Shakespeare magyar fordításainak aktualizálására: 1983-ban heves vita bontakozott ki Vargha Balázs és Koltai Tamás között az *Élet és Irodalom* hasábjain a *Szentivánéji álom* Eörsi István által készített átdolgozása kapcsán.
